

Julije Balović, *Pratichae schrivaneschae*, Venezia, 1693., priredila Ljerka Šimunković. Split: Državni arhiv u Splitu, 2004., 112 str.

Razdoblje od druge polovice 17. do konca 18. stoljeća vrijeme je izrastanja gradova i naselja Boke kotorske (tada sastavnog dijela Mletačke Albanije) u snažne gospodarske i kulturne centre ovog dijela istočnojadranske obale. Ponaјprije se to odnosi na manja naselja Perast, Prčanj, Dobrotu, Muo, Stoliv i druga, koja su - zahvaljujući iznimno aktivnom udjelu u mletačko-turskim pomorskim okršajima - stekla upravnu neovisnost od grada Kotora. Kapetan-ske i trgovačke obitelji ovih naselja postaju (djelujući i nadalje kao ratnici pod stijegom Svetoga Marka) vodeći posrednici između istočne obale Jadrana i njegova zaleđa s Mlecima, ali i brojnim drugim gradovima i lukama talijanske obale i zapadne Europe općenito. Umješni trgovci i poduzetnici, Bokelji su svojim nemalim gospodarskim mogućnostima pridonosili i kulturnom i umjetničkom izrastanju svoga zavičaja (gradnja brojnih crkava i obiteljskih palača). Jednako tako, u posljednja dva stoljeća opstojanja mletačke prevlasti na ovim prostorima, od iznimne je važnosti i prinos Bokelja razvoju pomorstva i pomorskih teorijskih i praktičnih vještina.

Predmet zanimanja ovog djela, koje je priredila i dvojezičnom (hrvatsko-talijanskom) uvodnom studijom popratila prof. dr. Ljerka Šimunković, pomorski priručnik *Pratichae schrivaneschae*, čiji je autor pomorac i pisac Julije Balović (1672-1727), odvjetak ugledne peraške pomorske obitelji albanskog podrijetla. Riječ je, zapravo, o dva rukopisa pod istim naslovom. Prvi rukopis A (pohranjen u splitskoj Sveučilišnoj knjižnici), koji na naslovnici ima oznaku "Venetia 1693", ima 117 listova i sadrži razne tekstove pisama koja su trebala poslužiti kao predložak brodskim pisarima mletačkih trgovačkih i ratnih brodova kako bi naučili pisati trgovačka pisma, ugovore o najmu broda, teretnice i slično. Priručnik također sadrži i različiti materijal potreban svim onovremenim brodskim pisarima koji su djelovali na jadransko-jonskom

području: primjerice, tu su sva slova raznih pisama koja su mogla poslužiti pisaru (latinička, grčka, glagoljička, slova bosanske i srpske ćirlice i dr.), zatim brojevi pisani rimskim, arapskim, turskim, grčkim i drugim brojkama, različite mjere u uporabi u Mlecima, vrijednosti mletačkog novca, kao i naslovi i adrese pojedinih velikodostojnika. Rukopisu je pridodan i poredbeni talijansko-hrvatsko-grčko-albansko-turski rječnik. Drugi rukopis (B), datiran u Mlecima 1695. godine (pohranjen u Zavodu za znanstveni rad HAZU u Splitu), u odnosu na sadržaj je vrlo sličan prethodnome. Broji 254 stranice, a sadrži prijepise istih dokumenata donesenih u rukopisu A, zatim razna pisma, popise tereta, popise posada i oružja s razrađenim smještajem u ratnim pothvatima, trgovačke ugovore koji se odnose na prijevoz tereta, molbe, obveznice, izjave konzula, prijave u slučajevima smrti, uputstva o uporabi topovskog pucanja za traženje predaje ili u slučaju pomoći, sanitarne dozvole i drugo. U rukopis su uvrštene i abecede raznih jezika, kao primjerice hrvatska, grčka, asirska, turska, etiopska; zatim pisma kao ćiriličko, glagoljičko, gotičko i arapsko; rimski i arapski brojevi itd. Premda je taj rukopis opsežniji s obzirom na broj dokumenata koje sadrži, u njemu nema višejezičnog usporednog rječnika. U ovom djelu priređena je integralna verzija rukopisa A, pri čemu je za rekonstrukciju pojedinih oštećenih dijelova, koliko je to bilo moguće, poslužio i tekst rukopisa B.

Uvodni dio knjige započinje prologom iz pera Gabriela Cavezzija, ravnatelja Instituta za istraživanje picenske pomorske povijesti (str. 6-9), napomenom priređivačice (str. 10-11) te - također iz pera Ljerke Šimunković - opsežnom uvodnom studijom (str. 12-44). Studija, pisana uspo-redno na hrvatskom i talijanskom jeziku, sadrži čitatelju dragocjene i pregledno sročene podatke o povijesnom kontekstu nastanka Baloviće-va priručnika, o Boki kotorskoj u 17. i 18. stoljeću, o ulozu pomorskih naselja i pomorsko-trgovačkih obitelji u mletačkoj i općenito jadranskoj pomorskoj trgovini, o višestoljetnoj tradiciji pomorskih škola i proučavanja pomorskih vještina u bokeljskim gradovima, kao i o obitelji

Balović i njezinom istaknutom odvjetku Juliju. Zorno su predstavljena oba Balovićeva rukopisa, ukazano je na njihove lingvističke osobitosti, grafiju i fonetiku, kao i na kriterije koje je priređivačica primijenila prilikom kritičke obradbe ovog izdanja. Na kraju uvodne cjeline objavljen je popis uporabljenih izvora i znanstvene literature.

U kritičkom izdanju Balovićeva priručnika (str. 53-106) izvornik je poredan prema dokumentima koji ga čine. Svaki dokument ima svoj redni broj, iza čega slijedi kratica P. S. (*Practicae Schrivaneschae*), te broj lista i regest u kurzivu, na hrvatskom i na talijanskom jeziku, u kojem je opisan kratki sadržaj spisa.

Zahvaljujući povoljnim okolnostima, sačuvana je gotovo čitava zbirka arhiva peraške obitelji Balović, koja nam kazuje ne samo o kulturi jedne konkretne obitelji i pojedinaca koji su je činili, već općenito i o kulturi grada Perasta i Boke kotorske u cjelini. Raznovrsni spisi izloženi u Balovićevom pomorskom priručniku, kao i njegov višejezični usporedni rječnik, otkrivaju nam povijesni i kulturni aspekt ovog malog bokeljskog naselja i njegova žiteljstva, svjedočeći o njihovu iznimnom udjelu u pomorskoj povijesti istočne jadranske obale.

Lovorka Čoralić

U predvorju Europe s baštinom pod rukom: *Hrvatska i Europa, Kultura, znanost i umjetnost*, ur. Ivan Supičić. Svezak 3: *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće)*, ur. **Ivan Golub**. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, 2003., 788 str.

Pred nama je treći svezak velikoga projekta *Hrvatska i Europa, Kultura, znanost, umjetnost*, poduhvata zamišljenog 1992. godine, u ratnim uvjetima. Cilj tog projekta bio je predstavljanje Hrvatske Europi, za koju je ta njezina tisućljetna članica bila gotovo *terra incognita*. U zanosu domoljublja i potrebe da se učini nešto u tim teškim trenucima, u krilu HAZU niknula je ideja da se europskoj publici na znanstvenoj razini ispriča priča o Hrvatskoj, o njezinu sudjelovanju u zajedničkoj europskoj baštini i o osobitim plodovima kojima je pridonijela bogatstvu i raznolikosti Europe. Prvi svezak bio je istovremeno svjedočanstvo o dioništvu Hrvatske u europskoj povijesti i uljudbi, vapaj za prihvaćanjem i priznanjem i poprilično oštra kritika intelektualaca Europe zbog njihove neukosti, ravnodušnosti i ponajviše deklarativne pomoći, ne samo u našem vremenu nego i u mnogim prethodnim stoljećima. Tadašnji predsjednik Akademije, Ivan Supek, sažeo je to u jednu rečenicu: "Malo je koji narod bio tako otvoren prema svijetu kao Hrvati, a ipak je često napuštan u najtežim časovima, morao glasno dokazivati, kao i sada, svoje puno europsko pripadništvo". Još žarče je o tome progovorio dobar duh i glavni pregalac čitavog projekta, akademik Ivan Supičić, spočitavajući Europi zanemarivanje malih nacionalnih kultura, te ignorantni tradicionalizam, kolonijalistički mentalitet i kulturni apsolutizam velikih i moćnih, koji rezultira dvostrukim kriterijima u procjeni velikih, odnosno malih kultura.

Dodala bih tome da bi kritiku trebalo uputiti i u drugom smjeru, prema nama samima. Već godinama znanstvenici koji se bave humanističkim disciplinama vode bezuspješnu bitku za promociju svojih radova, a time i nacionalne kulture u Europi i svijetu. To se može postići sustavnim prevodenjem vrijednih, reprezentativnih djela na strane jezike. Sasvim je nelogično